

ROMÂNI ȘI MINORITARI ÎN PROCESUL SOVIETIZĂRII NORD-VESTULUI TRANSILVANIEI (TOAMNA 1944 – MARTIE 1945)

de

Mihai D. Drecin

Pentru România ocupată de trupele sovietice la sfârșitul lui august – începutul lui septembrie 1944, debuta o nouă experiență politică, fără nici o legătură cu tradiția și modelul vest-european de construcție statală pe care s-a străduit să-l preia și acomodeze realităților proprii în ultimii 100-150 de ani.

Modelul stalinist, bolșevic sau comunist s-a insinuat treptat în societatea românească imediat după 23 august 1944, cu un tupeu și o duritate în continuă creștere. La început oarecum haotic, impulsiv, mai apoi metodic, organizat după un plan foarte pragmatic oferit de „fratele mai mare” – U.R.S.S.-ul¹ și lăsat, completat de grupul restrâns de comuniști români și detașamentele de cameleoni care li s-au alăturat.

„Planul trienal” de comunizare al României elaborat la Moscova, discutat și aprobat la 7 martie 1945 într-o întrevedere dintre o delegație sovietică și „trio-ul” Ana Puker-Constantin Doncea-Constantin Pârvulescu, ne este astăzi cunoscut în detalii. Cele zece puncte ale acestuia au fost îndeplinite pas cu pas, între martie 1945 – martie 1949, ceea ce confirmă întru totul autenticitatea lui².

În acest proces un rol important, mai ales în faza sa inițială din toamna anului 1944 până la sfârșitul anului 1946, l-au avut comunitățile etniilor minoritare din țara noastră, mai ales maghiarii, evreii, slavii. Faptul se explică printr-o sumă de cauze. În primul rând, majoritatea celor 800-1000 de comuniști din România de până la 23 august 1944 s-a recrutat din rândurile minorităților. După înlăturarea de la putere a Mareșalului Ion Antonescu și regimului său, minuscula grupare comunistă trebuia să iasă în evidență printr-o combativitate deosebită, invocând nedreptățile la care a fost supusă de statul român: pogromuri, epurare etnică, deznaționalizare. Maghiarii din Transilvania aveau și alte motive pentru a trece de partea comuniștilor și Armatei Roșii de ocupație. Unii doreau să-și „spele păcatele” pentru atitudinea antiromânească dovedită față de concetățenii lor români mai ales în Ardealul de

¹ Maria Brătianu, *României i-a fost impus modelul bolșevic*, în “Analele Sighet 3”, Ed. Fundația Academia Civică, 1996, p.579

² Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *Planul sovietic de comunizare a României (martie 1945)*, în “Revista istorică”, București, nr. 7-8/1993, p. 657-661

Nord, aflat sub stăpânirea Budapestei între 1940-1944. Lepădarea straielor, dar nu și a mentalității de stăpâni, le putea oferi o șansă în plus pentru a scăpa de tragerea la răspundere pe baza legilor în vigoare, referitor la criminalii de război. Cei mai mulți, însă, direct și subtil dirijați de guvernul fascist de la Budapesta, mai apoi de cel democrat de la Debrețin, se gândeau la menținerea Transilvaniei de Nord, chiar a întregii Transilvanii, în fruntariile Ungariei. Pentru atingerea acestui obiectiv trebuia licitată cartea procomunismului și prosovietismului, valorificată tradiția bolșevică a Ungariei anului 1919. Pe acest fond de loialitate și prietenic, subit renăscute, se vor naște planurile de „autonomie și independență a Transilvaniei”, chiar a unei „republici transilvane” sub protectorat sovietic³. Slavii, în speță rutenii din Maramureș, vor fi manipulați de N.K.V.D.-ul sovietic pentru a declanșa mișcarea de separare a provinciei de România și unire cu R.S.S. Ucraina. Astfel, la 4 februarie 1945, în Sighetu Marmăției, F.N.D. local, format în mare majoritate din maghiari, ruteni și evrei, va proclama unirea Maramureșului din stânga Tisei cu Ucraina Sovietică.⁴ Serviciile secrete sovietice au pus la cale această acțiune pentru a presa Casa Regală să demită guvernul generalului Rădescu și să accepte un guvern procomunist. Rutenii implicați în evenimentele de la Sighet și din comunele maramureșene, în care erau majoritari, participaseră la mișcarea iredentistă ucraineană din anii 1941-1944, de orientare antisovietică, condusă de coloneii Andrei Melnic și Ștefan Bandera, care militau pentru înființarea unei Ucraine independente cu sprijinul Germaniei⁵. Făcând acum jocul U.R.S.S., doreau să-și „spele păcatele” față de aceasta, evitând arestarea și alte pedepse posibile.

Minoritatea germană din zonă a avut un destin aparte, din păcate tragic. Nu numai că nu a fost implicată în procesul sovietizării, ci a fost subiectul urmăririi, arestării și deportării la muncă în U.R.S.S. În pofida opoziției Casei Regale, a partidelor istorice, a multor funcționari și simpli cetățeni români care au protestat, au refuzat să participe la acțiunea de inventariere și îmbarcare a conaționalilor lor

³ Mihai D. Drecin, *Ideea „autonomiei Transilvaniei” în mediile politice maghiare și germane din provincie (primăvara 1944-toamna 1945)*, în vol. „Istoria - ca experiență intelectuală”, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2001, p. 257-270

⁴ „Poporul”, Sighet, nr.5,7 februarie 1945. cf. Gh. I. Badea, *O pagină dureroasă, puțin cunoscută, din istoria Maramureșului*, în „Acta Musei Napocensis”, Istorie, 1989-1993, Cluj-Napoca, p. 387-415; Mihai Drecin, *Memoriile avocatului Dr. Iulian Chitta – primul prefect român al județului Maramureș în primăvara anului 1945*, în „Analele Universității din Oradea”, seria: Istorie-Arheologie-Filosofie, 1992, p.97-110; Florin Müller, *Tentative de rapt teritorial și sovietizare a regiunii Maramureș în anii 1944-1945*, în „Revista istorică”, București, nr. 7-8/1993, p.699-708

⁵ Dumitru Șandru, *Bucovina și Maramureșul în planurile iredentei ucrainiene (1940-1947)*, în vol. „Relații româno-ucrainiene, istorie și contemporaneitate”, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1999, p.349-374

în trenurile durerii sau chiar au încercat să-i salveze ascunzându-i în propriile case⁶.

Informațiile pe care le înregistrăm și includem în descrierea procesului sovietizării zonei geografice în discuție, provin din datele culese și transmise Centralei din București de către agenții și agenturile Serviciului Special de Informații, principalul serviciu secret al României vremii. Dominat încă de profesioniști veritabili, nesubordonat politicului, S.S.I.-ul va înregistra cu exactitate toate evenimentele care puteau atenta la unitatea și siguranța națională. Din ele rezultă formele și metodele folosite ca și actorii implicați în acțiunea de stalinizare și comunizare a României în general, cu particularitățile specifice Transilvaniei.

Un agent S.S.I. preciza într-o „Notă contra-informativă”, datată 16 octombrie 1944, că în orașul Brad s-a înființat o celulă comunistă formată din „8 unguri, care până la armistițiul cu Rusia erau cei mai înfocați șoviniști. La venirea rușilor s-au hotărât să se declare comuniști și în lipsa comuniștilor români, ei tind acum să devină stăpânii țării moților... Muncitorii mineri au fost invitați de către Comitetul comunist local să ia parte la o adunare de constituire, dar din 7000 muncitori (zonă locuită aproape în totalitate de români - n.n.) au luat parte numai 40, dar și aceștia ca să audă ce li se propune de către comuniști. Nici unul n-a primit să aibă vreun rol în acest partid”⁷.

Într-un „Buletin Informativ Special”, înaintat pe data de 28 octombrie 1944 de către Inspectoratul General al Jandarmeriei, referitor la situația din orașul Cluj, se arată că „populația română interpretează defavorabil că atât Dl. Vescan (Prefectul de Cluj – n.n.) cât și chestorul și Primarul (Teodor Bugnariu – n.n.) numiți de sovietici, sunt din români căsătoriți cu unguroaice, deci cu sentimente străine de neam”⁸.

Ziaristul E. Bocșa – Mălin arată într-un articol publicat în ziarul „Curierul” din 8 noiembrie 1944: „Am fost timp îndelungat prin ținuturile dezrobite și am văzut pretutindeni pe cavalerii acțiunilor de asasinat contra românilor și evreilor preumblându-se liberi, cu banderolă roșie la braț, domesticiți de împrejurări. Am văzut membri ai crucilor cu săgeți proslăvind regimul românesc, transformați peste noapte în veritabili aderenți ai M.A.D.O.S.Z.-ului... Am văzut înapoia palatelor pe toți grofii ardeleni, autori ai schimbării raporturilor demografice de după 1940”⁹.

Hotărârea Comandamentului Sovietic, luată la sfârșitul primei decade a lunii noiembrie 1944, de-a cere guvernului să-și retragă autoritățile administrative instalate pe măsura eliberării Transilvaniei, înlocuindu-le cu ofițeri sovietici, a

⁶ Doru Radosav, *Donbas – o istorie deportată*, Ravensburg, 1994

⁷ Arhiva S.R.I., București, Fond: D, dosar nr. 6006, Chestiunea Transilvaniei (1944 – 1946), fila 200 – 201 (în continuare : A.S.R.I., Fond : D, dosar nr. 6006, fila 200 – 201)

⁸ Ibidem, f. 173

⁹ Ibidem, f. 174

contribuit, pe lângă instituirea unei atmosfere de deznădejde între români, la accelerarea procesului de sovietizare. În această acțiune autoritățile sovietice vor primi un sprijin masiv din partea majorității maghiarilor și evreilor. Demonstrațiile în favoarea așa zisei democratizări și defascizări a societății românești erau organizate de minoritari. O notă a Centrului Sibiu a S.S.I. înregistra următoarele detalii primite de la un român revenit recent din Cluj: „În ziua de 12 noiembrie, (...) dimineața pe la orele 9, în fața primăriei s-a pornit o manifestație muncitorească, cu drapele și pancarte. Erau cam vreo 5-600 de oameni. (...) Un căpitan rus s-a apropiat de refugiatul de la care deținem știrea, întrebându-l de ce fel de naționalitate sunt manifestații, dacă ei sunt români. A primit răspunsul că nu știe. Căpitanul rus s-a apropiat de grup și a întrebat, iar după răspunsul primit s-a întors către mine și mi-a spus într-un ton enigmatic de respicat: jidani, jidani... și a plecat cu un surâs înghețat pe buze”¹⁰.

Ocupantul sovietic va presa autoritățile de la București pentru a accepta aducerea la putere a unui guvern procomunist, tolerând menținerea unei atmosfere de autoritate administrativ-politică maghiară în Transilvania de Nord. Astfel, sunt menținuți în funcții primarii și funcționarii maghiari¹¹, inclusiv însemnele statului maghiar pe clădiri și documentele de birou. Tricolorul maghiar era afișat pe instituțiile publice, iar în cadrul demonstrațiilor de stradă era purtat numai alături de drapelul sovietic. La scurtă vreme după instalarea guvernului procomunist maghiar de la Debrețin, Poșta din județele Satu Mare și Oradea va folosi timbre maghiare „cu toți principii și sfinții istoriei Ungariei Sfântului Ștefan”¹². Pe funcționarii și muncitorii români - trimiși de statul român să-și preia posturile în județele din nord-vestul Transilvaniei, autoritățile administrative maghiare refuză să-i primească, să le ofere locuințe. Chiar „proprietarii de imobile reîntorși din refugiu nu-și pot ocupa locuințele chiar dacă ele sunt părăsite de locatari fugiți cu armatele ungurești sub pretextul că sunt încă ocupate”¹³. Având în vedere faptul că majoritatea membrilor comisiilor care aprobau, la nivelul primăriilor din marile orașe, închirierea de imobile și prăvălii, erau maghiari sau evrei, alături de doar câte un român, „ungurii obțin imediat ce vor, românii sunt târăgânați și amânați sub diferite pretexte și dacă obțin vreun local de prăvălie sau vreo locuință, aceasta numai pe lângă o mită respectabilă de 10-50 mii lei”¹⁴. Tăblițele indicatoare cu numele străzilor sunt tot cele redactate în anii 1940-1944¹⁵, iar monedele acceptate la diverse plăți sunt

¹⁰ Ibidem, f. 177

¹¹ Ibidem, f. 230-231

¹² Ibidem, f. 209-213

¹³ Ibidem, f. 185

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Ibidem, f. 188

numai cele maghiare și rubla rusească¹⁶. O „Notă informativă” din 21 februarie 1945 arată că „Poliția maghiară din stația C.F.R. Oradea comite mari abuzuri față de călători, confiscând fără nici un temei legal bagaje, stofe, alimente etc., simulând că instrumentează. Călătorii sunt apoi puși în libertate iar prada se împarte. În orașul Oradea continuă să funcționeze autorități maghiare”¹⁷. Cu concursul autorităților militare sovietice, în preziua instaurării guvernului Dr. Petru Groza, într-o serie de orașe din Transilvania de nord-vest, inclusiv în Cluj, au loc arestări politice în rândul membrilor partidelor istorice. „Se menționează că majoritatea membrilor din echipe (care au arestat – n.n.) erau unguri șoviniști”¹⁸.

Desigur, această situație și atmosferă vădit antiromânească a instalat o stare de completă nesiguranță¹⁹, chiar derută în rândul populației majoritare românești.

Apropierea dirijată și interesată a intelectualității maghiare de cercurile militare rusești ducea, uneori, la veritabile tragedii familiale. O „Notă” din 10 ianuarie 1945 a C.I. Brașov amintea că : „După instalarea rușilor la Cluj, maghiarii au pus la dispoziția rușilor imobile cu tot confortul și femei din societatea bună maghiară cu care serveau masa în familie. Totuși, au fost cazuri când rușii –ofițerii -, fiind în stare de ebrietate, la un doctor maghiar din Cluj, pe motivul că soția și celelalte femei nu au acceptat propunerile ofițerilor ruși, i-au împușcat pe toți. Asemenea fapte continuă și azi”²⁰.

Pe un fond politic intern caracterizat printr-o aproape perfectă colaborare între sovietici și minoritari, excepție făcând șvabii din zonă, pe linia sovietizării țării, alături de puternica ofensivă a P.C.R. și acoliților lui de ultimă oră, Casa Regală și partidele istorice sunt obligate să accepte guvernul procomunist al Dr. Petru Groza. Festivitățile de la Cluj din 13 martie 1945, care trebuiau să sancționeze oficial și pe teren revenirea definitivă a Transilvaniei de Nord la România, au fost organizate de administrația și F.N.D. local mai mult ca o serbare a maghiarimii decât a românilor, indiscutabil majoritari în hinterlandul orașului și în județ.

În scurtă vreme minoritarii își vor da seama că, prin venirea la putere a guvernului Groza și recăștigarea Transilvaniei de Nord de către statul român, s-a pierdut o bătălie importantă în eforturile de păstrare a situației geopolitice din septembrie 1940. Nu le venea să creadă că zelul depus în bolșevizarea Transilvaniei nu era răsplătit pe măsură. Reacția va îmbrăca, între 12-17 martie 1945, atât gesturi politice cât și acțiuni militare. Ele se împletesc cu aniversarea, la 15 martie, a zilei naționale a Ungariei.

¹⁶ *Ibidem*, f. 238

¹⁷ *Ibidem*, f. 272

¹⁸ *Ibidem*, f. 313

¹⁹ *Ibidem*, f. 189

²⁰ *Ibidem*, f. 230

Astfel, la 14 martie, primarul oraşului Satu Mare a „organizat o manifestare de protest, cu participarea tuturor şcolilor şi a populaţiei maghiare, în care s-a cerut înlocuirea drapelului românesc cu cel maghiar. În urma acestei manifestaţii, drapelul românesc a fost îndepărtat de pe clădirile primăriei şi poliţiei, în oraş rămânând arborat numai drapelul unguresc”²¹. În ziua următoare, în cadrul unei mari serbări, s-a cerut „ca nici o autoritate românească să nu fie primită în regiune”²².

La 12 martie, în apropiere de Sighet, unguri şi evrei deschid focul împotriva românilor ce doreau să-şi prezinte doleanţele în faţa Comisiei interaliată de control. Se înregistrează 38 de morţi, 13 grav răniţi şi 28 răniţi uşor, toţi din rândul românilor. În 15 martie, „în oraşul Stau Mare a avut loc o ciocnire între populaţia românească şi maghiară, unde românii au fost atacaţi de unguri şi provocaţi în acelaşi timp, prin arborarea drapelelor maghiare. Românii au reacţionat imediat; din incidentul întâmplat au murit 6 unguri”. În sfârşit, aceeaşi „Notă” a Centrului Arad a S.S.I., aminteşte pentru 17 martie „o nouă ciocnire în comuna Iajel, judeţul Satu Mare, între români şi unguri, din cauza manifestărilor antiromâneşti, de unde au rezultat 2 morţi şi peste 30 răniţi”. De astă dată informaţia nu precizează originea etnică a victimelor²³.

Timp de jumătate de an, minoritarii îşi potolesc zelul înscrierii în rândurile P.C.R. şi apetitul pentru bolşevizarea ţării. Eşecul păstrării unui statut politic incert pentru Transilvania de Nord, etapă în planul de autonomizare a provinciei, explică această atitudine. Din noiembrie-decembrie 1945, când se intră în etapa pregătirii participării la Conferinţa de pace de la Paris, majoritatea minoritarilor din Transilvania, sub presiunea propriei elite intelectuale, îşi vor revigora interesul pentru P.C.R. şi comunizarea României. Miza era aceeaşi: Transilvania.

THE ROMANIANS AND THE MINORITIES IN THE
TRANSFORMATION PROCESS OF THE NORTH-WEST OF
TRANSILVANIA IN A SOVIET REGION
(1944 AUTUMN - 1945 MARCH)

- Abstract -

Based on some unpublished documents, realized by The Information Special Services, the most important secret service of the Romania in those times, it is shown the serious implication of the Hungarians, the Jews converted by the Hun-

²¹ *Ibidem*, f. 314 - 315

²² *Ibidem*, f. 319

²³ *Ibidem*, f. 345

garians and of the ruthens from Maramures in the transformation process of Romania in a Soviet region, beginning with the fall of the year 1944.

For the Hungarian minority who lived in the province, manipulated by their intellectual choice, who supported the horthyst system from Budapest between 1940 and 1944, the bid of the friendship with USSR and the massive adhesion to the Communist Party from Romania was the only way to keep the North Transilvania within Hungarian borders.

The constraint ahead of Romania of the procommunist Government ruled by Dr.Petru Groza (on 1945 March 6) attenuates for the moment the Hungarian orientation to communism, brought alive between 1946 and 1947, in the conditions of the Peace Conference from Paris.

Transilvania, as a political bet for the Hungarian desire to change the borders, leaded by the governments from Budapest, regardless the doctrine's color, was and still is a reality until nowadays.